

مانوئل کاستلز و مارتین اینس

گفت‌وگوهای با مانوئل کاستلز

ترجمه

حسن چاووشیان، لیلا جوافشانی

کاستلز، مانوئل، ۱۹۴۲-م. Castells, Manuel

گفت وگوهای با مانوئل کاستلز / مارتین اینس؛ ترجمه حسن چاوشیان، لیلا جوافشانی. - تهران: نشرنی، ۱۳۸۴. ۲۴۰ ص.

ISBN 964-312-758-3

فهرست نویسی براساس اطلاعات قیفا.

عنوان اصلی:

Conversation with Manuel Castells, c2003.

کتابنامه: ص. ۲۱۷-۲۳۲.

نمایه.

۱. کاستلز، مانوئل، ۱۹۴۲- م. ۲. Castells, Manuel

جامعه‌شناسان - مصاحبه‌ها. الف. اینس، مارتین، ۱۹۵۲- م. Ince,

Martin ب. چاوشیان، حسن، ۱۳۴۱- ، مترجم. ج. جوافشانی،

لیلا، مترجم. د. عنوان.

۳۰۱/۰۹۲

HM ۲۷۹ / ۵

۱۳۸۴

م ۸۳.۳۲۳۶۳

کتابخانه ملی ایران

نشرنی

تهران، خیابان قاطمی، خیابان رهی معیری، شماره ۵۸، کد پستی ۱۴۱۳۷

تلفن: ۵۹ و ۸۰۰۴۶۵۸، صندوق پستی ۵۵۶ - ۱۳۱۴۵

www.nashreney.com

دفتر فروش: خیابان انقلاب، رویروی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، شماره ۵۱۳

تلفن: ۶۴۹۸۲۹۳، فکس: ۶۴۹۸۲۹۴

کتابفروشی: خیابان کریم‌خان، نبش میرزای شیرازی، شماره ۱۶۹

تلفن ۸۹۰۱۵۶۱

Manuel Castells & Martin Ince

مانوئل کاستلز و مارتین اینس

گفت‌وگوهای با مانوئل کاستلز

Conversations with Manuel Castells

Polity Press & Blackwell

ترجمه حسن چاوشیان و لیلا جوافشانی

• چاپ اول ۱۳۸۴ تهران • تعداد ۲۲۰۰ نسخه • لیست‌گرافی غزال • چاپ غزال

ISBN 964-312-758-3

شابک ۹۶۴-۳۱۲-۷۵۸-۳

Printed in Iran

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۷		سپاس‌ها
۹		مقدمه
		گفت‌وگوی اول.
۱۷		مانوئل کاستلز: زندگی و آثار
		گفت‌وگوی دوم.
۳۹		نواوری، تکنولوژی نوین: اینترنت، بیوتکنولوژی و حتی نانوتکنولوژی
		گفت‌وگوی سوم.
۸۳		فضای جریان‌ها
		گفت‌وگوی چهارم.
۸۹		سازمان‌ها و جنبش‌های اجتماعی
		گفت‌وگوی پنجم.
۱۰۱		هویت

گفت‌وگوی ششم.

سیاست و قدرت ۱۱۹

گفت‌وگوی هفتم.

دور دنیا با مانوئل کاستلز ۱۴۳

گفت‌وگوی هشتم.

دنیای معرفت ۱۹۷

کتاب‌شناسی مانوئل کاستلز ۲۱۷

نمایه ۲۳۳

سپاس‌ها

مایلم از جان تامپسون و گیل ماتلی در انتشارات پولیتی به خاطر حمایتشان از این کتاب تشکر کنم، کتابی که بخشی از مجموعه گفت‌وگوهایی با دانشمندان اجتماعی طراز اول است. اما در اصل مایلم از شخص مانوئل کاستلز به خاطر کار مجدانه‌اش روی این پروژه و به خاطر دوستی‌هایش تشکر کنم که در جریان آفرینش این کتاب، که گاهی دشوار می‌شد، همیشه تداوم داشت. نظر مانوئل این بود که مرا مؤلفی قلمداد می‌کرد که به لحاظ فکری درگیر موضوع پیچیده مطالعة خود شده بود، آن هم از دیدگاهی بیرون از علوم اجتماعی. او در سراسر این پروژه روشن ساخته بود که خود را «موضوع» و مرا مؤلف قلمداد می‌کند، مؤلفی که مسئول ساختار این کتاب و نیز مسئول جزئیات پرسش‌ها در هر گفت‌وگو است. من قبلاً از طریق پست الکترونیکی مصاحبه مفصلی با او کرده بودم، و هر دوی ما مطمئن شده بودیم که این نحوه عمل، کارآمد و لذت‌بخش است، و من از فرصتی که در این پروژه برای تبادل فکری جدی نصیبم شد، بهره بسیار زیادی بردم. به علاوه، مایلم از مانوئل و اِماکیسلیو و برای مهمان‌نوازی‌هایشان در بارسلونا سپاسگزاری کنم.

مقدمه

مانوئل کاستلز یکی از مشهورترین دانشمندان اجتماعی جهان است. شهرت او گستره‌ای بسیار فراتر از عرصهٔ آکادمیک، که کاشانهٔ همیشگی اوست، دارد. انواع و اقسام سیاستمداران، مدیران اقتصادی، رهبران اتحادیه‌های کارگری، فعالان سازمان‌های غیردولتی، روزنامه‌نگاران، و سازندگان افکار عمومی، از جمله کسانی هستند که به آثار او علاقه دارند، و این درحالی است که او جایگاه رفیعی در بسیاری از اجتماعات علمی دارد و در نمایهٔ ارجاعات علوم اجتماعی از رتبهٔ بالایی برخوردار است. در اکتبر ۲۰۰۰ روزنامهٔ آبزور او را صدوسی و نهمین شخص صاحب نفوذ و مؤثر در بریتانیا معرفی کرد، جلوتر از بارونس تاجر و خیل رهبران دنیای تجارت، سیاست و رسانه‌ها. بسیار جالب است که کسی که در کالیفرنیا و کاتالونیا زندگی می‌کند [نه در بریتانیا] چنین رتبه‌ای کسب کند.

همان‌طور که کتاب‌شناسی انتهای همین کتاب نشان می‌دهد، آثار مانوئل دامنه‌ای بس وسیع‌تر از رسالهٔ دکتری او دربارهٔ اماکن صنعتی دارد،

او در این رساله کارخانه‌های تکنولوژی پیشرفته را در منطقه پاریس مطالعه کرده بود، البته علاقه به جغرافیای توسعه اقتصادی یکی از علایق ثابت او بوده است.

گستره علایق او به وسعت سفرهای او شده است که، مطابق اظهار خودش در گفت‌وگوی اول، با اولین تبعید سیاسی از سرزمین مادری‌اش اسپانیا، آغاز شد.

گسترده‌گی دامنه علایق او به این معنا است که دلایل زیادی برای آشنایی با او و آثارش وجود دارد. او یکی از اندک دانشگاهیانی است که پیروان زیادی در بین اهل تجارت و فعالیت‌های اقتصادی دارد، و این به دلیل تحلیل مشروحی است که از فناوری نوین اطلاعات به عمل آورده است. آثار او در شکل‌گیری تفکر رهبران اتحادیه‌های کارگری نیز نقش داشته است، همان‌طور که اعطای جایزه اول مه برای تفکر اجتماعی، از سوی اتحادیه‌های کارگری کاتالانی در ۱۹۹۹، گواه این مدعا است. در همان سال او به خاطر کارهایی که درباره اینترنت کرده بود از انجمن‌های کاتالانی تجارت و صنعت نیز جایزه‌ای دریافت کرد، این موفقیت دوسویه و نادر بودن آن تأیید دیگری است بر جایگاه خاص آثار کاستلز.

گستره بصیرت‌های او درباره چگونگی کارکرد جوامع و چگونگی تغییر و تحول آنها به این معناست که آثار او قاعداً مورد توجه سیاستمداران نیز هست - که اکثراً خوانندگان چندان دقیقی نیستند - و شاید در وجود او کسی را می‌بینند که می‌توانست سیاستمدار برجسته‌ای باشد اما برای زندگی خود این تصمیم سرنوشت‌ساز را گرفته است که با آنها رقابت نکند. زندگی اولیه او، به منزله یک آناارشیست و یک چپ، اکنون پشت سر گذاشته شده است. او بر حسب ارزش‌ها و معیارهای خودش هنوز هم شهروند متعهدی است و خود را یک چپ مستقل می‌داند، اما نمی‌گذارد تحقیق و تحلیل‌هایش سوگیری سیاسی پیدا کند. او می‌گوید «حقیقت به خودی خود انقلابی است، چون به مردم قدرتی اعطا می‌کند که ناشی از فهم زندگی و دنیایشان است».

تأکید او بر اهمیت سیاست‌های غیررسمی‌تر موجب گسترش هرچه بیشتر علاقه به آثارش شده است. او تأکید زیادی بر اهمیت سازمان‌های غیردولتی و سازمان‌های شهروندی داشته است، که یکی از مضامین مطالعه پرحجم او شهر و مردم (۱۹۸۳) است، و آثار خود را به حیطة سازمان‌های غیردولتی جهان-گستر در عرصه‌هایی مثل محیط‌زیست، توسعه و حقوق بشر، گسترش داده است. تحلیل‌های او گاهی پیروان غیرمنتظره‌ای دارد. یکی از رهبران نظامی مسلمان در چین، که درباره نیات و انگیزه‌های خود با تلویزیون هلند مصاحبه می‌کرد، نسخه‌ای از عصر اطلاعات را که در حاشیه‌هایش یادداشت‌های فراوانی نوشته شده بود در دست تکان داد و اظهار داشت: «این چیزی است که ما علیه آن می‌جنگیم!» این مرد تحلیل‌گاستلز از مصائب کودکان در دنیای امروز را، دست‌کم تا حدی، توجیهی بری اعمال خود می‌دانست.

همان‌طور که تصدی‌های قبلی او در دیپارتمان‌های جامعه‌شناسی، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، مطالعات اروپا، مطالعات آمریکای لاتین، و سایر موضوعات نشان می‌دهد، آثار مانوئل پیروان دانشگاهی فراوانی نیز داشته است. جامعه‌شناسی، سیاست اجتماعی، اقتصاد سیاسی، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، جغرافی، اقتصاد و تجارت، علم و فناوری، و سیاست و امور بین‌المللی از جمله موضوعاتی هستند که او پرتو آموزنده و روشنگری بر آنها تابانده است. در هر یک از این حیطه‌ها، او بصیرت‌های تازه‌ای عرضه داشته است که برای او در زمینه موضوعاتی که فاصله زیادی با تخصص‌های آکادمیک اصلی او دارند، پیروانی دست‌وپا کرده است.

همه دل‌مشغولی‌های فکری او در دهه ۹۰ در سه گانه عظیم او، عصر اطلاعات، که اساس شهرت جهانی او است یک‌جا گرد آمد. این کتاب سه جلدی دامنه وسیعی از مباحث و موضوعات را می‌پوشاند. در این اثر توجه و علاقه زیادی به هویت و جنبش‌های اجتماعی، از جمله فمینیسم و محیط‌زیست‌گرایی، دیده می‌شود که یکی از این سه جلد را کاملاً به خود

اختصاص می‌دهد. بحث او درباره فناوری و نوآوری، به خصوص در زمینه اینترنت، سرشار از بینش‌ها و بصیرت‌های چشم‌گیر است، و مبتنی بر کار مستمر و مستقیم مانوئل در سلیکون ولی و سایر مراکز تکنولوژی پیشرفته جهان. این اثر همچنین تحلیل مشروحی از دگرگونی اجتماعی در متن و زمینه‌های گوناگون، به خصوص درباره سقوط اتحاد شوروی، به دست می‌دهد و به وفور توجه خود را معطوف به وضعیت بشری می‌کند. سیاست، جنایت، ماهیت کار، وضعیت زنان و کودکان، و سقوط جامعه مدنی در قسمت‌های بزرگی از آفریقا، همگی در تحلیل‌های او ظاهر می‌شوند. تا اواخر سال ۲۰۰۲، این سه گانه ۱۵۰۰ صفحه‌ای، که دو جلد از آن با اضافات و تجدیدنظرهایی به چاپ رسیده است، ۱۵ بار به زبان انگلیسی تجدید چاپ شده و به ۲۰ زبان نیز ترجمه شده یا در حال ترجمه است که از آن جمله می‌توان به چینی، عربی، و فارسی اشاره کرد.

عصر اطلاعات دامنه مخاطبان آثار مانوئل را در سراسر جهان وسعت بخشید که بسیاری از گروه‌های هم‌سود نوین را نیز شامل می‌شود. من از جمله کسانی بودم که اولین آشناییم با کاستلز از طریق سه گانه عصر اطلاعات بود. دریافتم که خواندن این سه جلد، به رغم مطول بودن، راحت‌تر از بسیاری از کتاب‌های کوچک‌تر است. همچنین، بیش از بسیاری از آثار جاه‌طلبانه دیگر، به روشن‌اندیشی من در پهنه وسیعی از موضوعات کمک کرد. یکی از گیراترین خصایص دستاورد او این است که از پژوهش‌های عمیق و شواهد تجربی فراوان برای پشتیبانی از نتیجه‌گیری‌های خود استفاده می‌کرد. خواندن این سه گانه موجب شد که به سراغ سایر آثار مانوئل و همین‌طور شخص او بروم، و رشته‌ای از مصاحبه‌ها را از طریق پست الکترونیکی و نیز به صورت چهره به چهره با او ترتیب بدهم.

مانوئل کار نگارش عصر اطلاعات را هنگامی آغاز کرد که تشخیص ابتلاء به سرطان موجب این تردید او می‌شد که شاید زنده نماند تا شاهد واکنش و پذیرش انتقادی نسبت به کار خود باشد. موفقیت اثر و بهبود او،

به گفته خودش، به این معنا بود که او می‌توانست سال‌های بازمانده عمر خود را صرف بحث و گفت‌وگو دربارهٔ این کتاب در کنفرانس‌ها و سمینارها کند، همان‌طور که ۱۵ سال را صرف نوشتن آن کرده بود. اما مانوئل این مسیر را در پیش نگرفت. در عوض، کار او روی فناوری نوین ژرفای بیشتری یافت و در سال ۲۰۰۱ کهکشان اینترنت، و در سال ۲۰۰۲ همراه با پکا هیمانن، جامعهٔ اطلاعاتی و دولت رقاب: مدل فنلاند را منتشر ساخت و مشارکت فعالی در مطالعهٔ فناوری پیشرفته و رشد اقتصادی فنلاند، آفریقای جنوبی و سایر کشورها داشته است، که از آنها در گفت‌وگوی دوم یاد شده است. علاوه‌براین علایق او وسیع‌تر شده‌اند و موضوعات متنوعی مثل مسلمانان اروپا، خاور دور و روسیه را نیز شامل شده است، علاقه‌ای که بیشتر مرهون همسر روسی‌اش اماکیسلیووا است.

در سراسر جهان خواهان آرا و عقاید مانوئل هستند. اما او یک مشاور یا آینده‌شناس^۱ نیست. او کاری را انجام می‌دهد که برایش جالب باشد و دانش او را غنی‌تر کند و با علایق اجتماعی‌اش سازگار باشد، نه کاری که عوایدی برایش داشته باشد، هر چند که اهل تجارت و دولتمردان تمایل زیادی به این کار دارند. جذاب‌ترین جنبهٔ کار او این است او دربارهٔ وقایع آینده هرگز ابراز عقیده نمی‌کند. در عوض، کار او برپایهٔ تحلیل تجربی و دقیق رویدادهای واقعی استوار است و حاوی بینش و بصیرت است نه خیال‌اندیشی. کارهای میدانی مفصل و جامع و روحیهٔ مفرط علمی مشخصات کار او هستند. او را با متفکرانی مثل مارکس، هگل، دکارت و وبر مقایسه کرده‌اند، با این‌که این مقایسه‌ها برای او سرگرم‌کننده است، و بر با مذاق او سازگارتر است، چون تحلیل‌هایش متکی به پژوهشی جدی و همه‌جانبه است. یکی از محدود چیزهایی که او را آزرده‌خاطر می‌کند، مقایسهٔ او با آینده‌شناسان یا وه‌سرایبی است که محبوب بخش‌های تجاری کتابفروشی‌های فرودگاه‌ها هستند.

تحلیل‌های او صرفاً موضوعی مربوط به فهم نظری نیست. بلکه مانوئل حیوانی سیاسی است که کار وی نشانگر علاقه قلبی و گاهی خشم است: مثل پاسخ‌هایی که در صفحات این کتاب به پرسش‌های مربوط به بهره‌کشی از کودکان و غفلت دنیای ثروتمند از مسائل آفریقا می‌دهد. در عین حال، تمجید او از سازمان‌هایی مثل نجات کودکان و پزشکان بدون مرز - که مسائلی واقعی را در دنیای گاه پر صعوبتی که او وصف می‌کند، حل می‌کنند - تمجیدی بشری است، نه علمی.

مانوئل اغلب نسبت به سیاستمداران و انگیزه‌های آنها بدگمان است. اما همچنین اصرار دارد که جوامع به سیاستمداران و کارمندانی لایق و سالم نیاز دارند. او رابطه نزدیکی با بسیاری از سیاستمداران برجسته دارد - مثل فرناندو انریکو کاردوزو، رئیس‌جمهور سابق برزیل و همکار دانشگاهی‌اش، در حالی که وی در آفریقای جنوبی (ن.ک. گفت‌وگوی دوم) عضو کمیته‌ای است که ریاست آن را رئیس‌جمهور تابومبکی برعهده دارد، این کمیته در صدد هدایت آینده تکنولوژیک کشور و منطقه است.

دامنه و سطح آثار مانوئل چنان است که شاید خوانندگان این صفحات به صرافت بیافتند که این کتاب، قدم اول برای خواندن عصر اطلاعات و سایر آثار او است. ولیکن ما امیدواریم که این کتاب با چنین دیدگاهی خوانده نشود. زیرا مقاصد پیشرفته‌تری در اینجا دنبال شده است. یکی از این مقاصد، پروراندن بخش‌هایی از تحلیل‌های او است - مثل تحلیل نظام‌های سیاسی - که در کتاب‌های پیشین او کانون توجه اصلی نبوده‌اند. از دیگر اهداف این کتاب، بسط دادن به تحلیل او از اینترنت و فناوری به‌طور کلی است، هم به دلیل اهمیت خود مطلب و هم به دلیل ترخ‌شتابان تغییر در این حوزه. این کتاب همچنین، عمدتاً در گفت‌وگوی هفتم، شامل دیدگاه‌های کاستلز درباره مسائل عمده‌ای است که مناطق مختلف جهان با آنها مواجه‌اند، از جمله مسائلی که در سایر نوشته‌های او مطرح نشده‌اند. هدف بعدی این کتاب، فراهم آوردن فرصتی است تا مانوئل برخی از پیامدهای عملی کار نظری خود را تشریح کند. با این تلقی،

رهیافت ما رهیافتی غیررسمی بوده است که هم شرح و تفسیر و هم تحلیل را دربرمی‌گیرد. همچنین امیدواریم که گفت‌وگوی نخست ما - درباره زندگی مانوئل و تأثیرهایی که پذیرفته - برای افراد بسیاری که به آثار مانوئل علاقمندند، مفید باشد. حجم تحلیل و تفسیرهای علمی درباره پژوهش‌های مانوئل و علایق درحال تغییر او، به سرعت روبه‌رشد است و دست‌کم سه کتاب درباره آثار او در مرحله آماده‌سازی هستند. همچنین، علاقه روبه‌رشدی به کاربست منطقه‌ای آرای او به وجود آمده است. کتابی حاوی بحث‌هایی با کاستلز درباره جهانی‌شدن در آمریکای لاتین در سال ۲۰۰۳ منتشر خواهد شد، که مکمل کتابی است که هم‌اکنون درباره کار او در زمینه آفریقا موجود است. ضمناً روایت مانوئل از زندگی خودش و تأثیراتی که حوادث ۱۹۶۸ پاریس یا کسانی مثل آلن تورن، نیکوس پولانتزاس، و کاردوزو بر او نهاده‌اند، می‌تواند برای خوانندگان جالب باشد.

این کتاب، همان‌طور که از عنوانش پیداست، مجموعه گفت‌وگوهایی است که ضبط شده‌اند و کمترین ویرایش روی آنها صورت گرفته است. قسمت اعظم این کتاب با استفاده از چیزی نوشته شده که مانوئل آن را «فضای جریان‌ها» نامیده است، یعنی پست الکترونیکی. اما گفت‌وگوی پنجم و ششم، به ترتیب درباره هویت و سیاست، در «فضای مکان‌ها» - به عبارت دقیق‌تر، در بارسلونا - در ژانویه ۲۰۰۲، انجام گرفته است.

مارتین اینس

اکتبر ۲۰۰۲ - لندن